

Ніколенко Лідія Тимофіївна, к.п.н. доцент кафедри філософії і освіти дорослих Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти ДНЗ «Університету менеджменту освіти» НАПНУ

Неформальна та інформальна освіта у самоосвітній діяльності педагога.

У статті розкривається значення самоосвітньої діяльності педагога впродовж життя, розглянуто структуру освіти дорослих у сучасній Україні. Визначено основні форми організації освіти дорослих: формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта.

Ключові слова: неперервна освіта, формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта, самоосвіта, саморозвиток педагога.

Informal and informalna education in self education teacher.

The article reveals the importance of self education teacher lifelong examined the structure of adult education in modern Ukraine. The main forms of organization of adult education, formal education, informal education, informalna education.

Keywords: continuous education, formal education, informal education, informalna education, self-education, self-development teacher. lifelong education, adult education, non-formal, education formal education

Сьогодні процес реформ й оновлення в освіті супроводжується змінами змісту освіти, введенням нових стандартів, програм, підручників, удосконаленням технічних засобів навчання. А це свідчить, що сучасна школа потребує педагога нового типу, який має критичне мислення, володіє сучасними методами і технологіями навчання, прийомами психолого-педагогічної діагностики, способами самостійного конструювання занять, вміє прогнозувати кінцевий результат, усвідомлює свою соціальну відповідальність, є суб'єктом особистісного і професійного зростання.

Інформація набирає все більшого значення в педагогічній діяльності і виступає як головний фактор самоосвіти педагога.

Саме самоосвітня діяльність педагога є основним джерелом отримання нової інформації, теоретичних знань, обґрунтування власних ідей. В основі самоосвіти лежить поєднання культури самоосвітньої діяльності й потреби в особистісному й професійному зростанні, адже саме особистісне прагнення до самовдосконалення виступає рушійною силою, що дозволяє досягнути професійних висот. Крім цього, прагнення до самоосвіти є структурним компонентом інноваційної діяльності [4].

Готовність педагога до самостійної пізнавальної діяльності зумовлена одним із пріоритетних напрямків державної політики щодо розвитку неперервної освіти та навчання протягом життя.

Як стверджує академік В. Кремень [3], у разі звичайної, традиційної освіти навчити людину на все життя неможливо не лише в гарній школі, а й найкращому університеті. Тому що здобуті в навчальному закладі знання не будуть обов'язково актуальними в житті, з'являються нові знання, без засвоєння яких фахівець не буде ефективним, тобто втратить конкурентноспроможність.

У зв'язку з цим великого значення в самоосвітній діяльності педагога поряд з формальною набуває неформальна та інформальна освіта. Для кожного педагога стає очевидною необхідність постійного професійного навчання в системі неформальної та інформальної освіти.

Аналіз наукових джерел з питань з безперервної освіти таких науковців, як В. Андрущенко, В. Анциферова, В. Горностаєва, Т. Гребенник, В. Давидова, Є. Мединського, Л. Пуховської, Т. Ткач, О. Огієнко свідчить про те, що значення неформальної та інформальної освіти для саморозвитку педагога важко переоцінити. Однак аналіз наукових публікацій свідчить про відсутність комплексного дослідження самоосвітньої діяльності як інструменту неформальної та інформальної освіти.

Мета статті – дослідити особливості розвитку неформальної та інформальної освіти в Україні як важливого фактору самоосвіти дорослих, визначити важливість неформальної та інформальної освіти в контексті неперервної освіти.

Як стверджує І. Грабовець, самоосвіта – це багатогранне явище, яке являю собою: системне оволодіння певними знаннями (системний підхід; організовану діяльність, яка спрямована на засвоєння накопичених цінностей культури (соціокультурний підхід), особливий вид людської діяльності з метою отримання знань для ствердження власної особистості (діяльнісний підхід), поєднання знань з якостями особистості та формування її інтелектуальної культури (суб'єктний підхід) [1].

Неформальна та інформальна освіта дорослих – це, по суті, вся самоосвітня робота з педагогами, що здійснюється відповідно до їхніх інтересів і потреб.

Вчений С. І. Змеєв підкреслює, що така освіта відрізняється двома параметрами – систематизованістю навчання та цілеспрямованою діяльністю тих, хто навчається [2. С. 25]. Тобто, неформальна та інформальна освіта – це будь-яке самостійне одержання нової інформації про різні сторони життя за допомогою навчання на різних курсах, вивчення іноземних мов, участь у гуртках за інтересами, оволодіння новими інформаційними технологіями, відвідування культосвітніх закладів, які сприяють піднесенню статусу дорослої людини серед інших, утвердженню нею свого «Я».

У межах неформальної та інформальної освіти, як правило, не потрібні попередні умови для початку навчання (рівень попередньої підготовки, вікові межі та ін.), не ставляться жорсткі вимоги до місця, часу, термінів, форм і методів навчання, що дає змогу включитися до процесу навчання значно більшій кількості людей, ніж у формальну освіту.

Неформальна та інформальна освіта в Україні останнім часом набуває авторитету серед дорослих і набуває постійного попиту.

Підтвердженням значущості використання неформальної та інформальної освіти стали рекомендації «Про неформальну освіту», розроблені асамблеєю Ради Європи у 2000 році, в якій підтверджується, що неформальна освіта є важливою частиною неперервного навчання для адаптації в постійно змінюваному середовищі. Розроблені Радою Європи документи визначають такі ознаки неформального навчання як добровільне, доступне кожному, набувається в різних місцях і в різних ситуаціях, процес навчання пов'язаний з педагогічними цілями, доповнює формальне навчання, дає перевагу компетенціям, які придбані активною участю в діяльності, повсякденному житті, спирається на досвід і дію і прагне до задоволення потреб учасників.

Значна частина населення Євросоюзу бере активну участь у неформальній освіті, 80 % неформальної освіти стосується безпосередньо професійної реалізації. Найбільшими популярними цілями є бажання мати кращу роботу та покращити професійність (45%), удосконалити рівень знань і вмінь із певного напрямку (33%,) отримати знання та вміння, необхідні в повсякденному житті (26%). Найактивніше бере участь у неформальній освіті населення Швеції (70%), Норвегії та Фінляндії (50%). [б. с.3].

У проекті нової редакції Закону «Про освіту» в розділі «Структура освіти» визначаються складниками освіти за рівнями: формальна, неформальна та інформальна освіта. Формальна освіта – освіта, яка здобувається за освітніми програмами, відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій), передбачає досягненню здобувачами освіти, визначеної стандартами освіти та результатами навчання відповідно до рівня освіти та кваліфікації, що визнається державою.

Неформальна освіта – освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою різних компетентностей, є додатковою, альтернативною та доповнювальною до формальної освіти в продовж життя, слугує забезпеченню прав осіб будь-якого віку на доступ до освіти, але не передбачає обов'язкової безперервної структурованої послідовності у здобутті освіти і може бути

короткотерміною й невеликої інтенсивності, зокрема, у формі короткотермінових курсів, семінарів, практичних занять, під час повсякденної діяльності, пов'язаною з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

Інформальна освіта (самоосвіта), яка передбачає самоорганізацію здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям. В Законі підкреслюється, що кваліфікації та результати навчання, здобуті шляхом неформальної та інформальної освіти, можуть бути підтверджені та визнані в системі формальної освіти або інших випадках, передбачених законодавством України. А це означає, що в Україні мають розвиватися всі рівні освіти [5].

У проекті нової редакції Закону «Про освіту» у статті 9 наголошується, що особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Знання, уміння і навички та інші компетентності необхідні для здобуття освітніх та професійних кваліфікацій можуть отримуватися у системі формальної чи неформальної освіти або шляхом інформального навчання. Кваліфікаційні центри – це уповноважені органи для оцінювання освітньої та професійної кваліфікації осіб, офіційного визнання (присвоєння, підтвердження) набутої особами кваліфікації (у тому числі, отриманої шляхом неформальної, інформальної освіти) та надання відповідного документа про освітню або професійну кваліфікації (5.)

Отже, визнання, окрім формальної, неформальну та інформальну освіти в Україні є прогресивним і далекоглядним.

В Україні при формуванні політики в галузі освіти довгий час враховувалась лише формальна освіта, а неформальній та інформальній освіті практично не приділялося жодної уваги. Освіта впродовж життя робить неформальну та інформальну освіту рівноправними учасниками процесу навчання.

В Україні неформальна освіта охоплює наступні галузі – це позашкільна освіта; післядипломна освіта та освіта дорослих; громадянська освіта, шкільне та студентське самоврядування, освітні ініціативи, спрямовані на розвиток додаткових умінь та навичок, університети третього віку, що надають освітні послуги старшим особам.

Визнання неформальної та інформальної освіти допоможе підвищити мотивацію до самоосвіти, забезпечить кожному вільний доступ до інформації про освітні можливості та сприятиме застосуванню нових знань у сфері професійного та особистісного розвитку.

Неформальна та інформальна освіта цікава ще й тим, що вона зорієнтована на інтереси та потреби активного слухача, який використовує соціальні мережі загальної тематики такі, як «Вконтакте», «Однокласники», що дозволяє підтримувати та налагоджувати контакти. Заслуговує на увагу соціальна мережа «Facebook», яка віддзеркалює університетські спільноти та дозволяє збагатитися новими знаннями. Про це свідчать різноманітні групи такі як: Biology, Geology Rocks, Matematika, Science Group, Theoretical Physics, Ukrainian Scientists Worldwide, наука – про, що говорять сьогодні, Популярна наука, «наука життя», «наука – фен – шуй», «наука кохання», «Наукові карикатури, «числа Пі», «Мій учитель наук – ненормальний». Такі сторінки сприяють отриманню інформації, дають можливість залишити свої коментарі та бути активним учасником групи.

У неперервній освіті дорослих неформальна та інформальна освіта розглядається як механізм досягнення стійкого економічного розвитку, гарантуванню громадянського прогресу та демократичного устрою суспільного життя, як вияв відповідальності суспільства, який є основним творцем сучасних знань.

Неформальна освіта, відрізняється від формальної освіти тим, що в ній беруть участь ті, хто разом створили одну програму, чії цілі, план їхньої реалізації, основний зміст приймаються всіма членами групи. Ці люди зацікавлені в обміні інформацією й добровільно об'єднуються в різні гуртки.

Особливості організації неформальної освіти, її гнучкість у навчанні дають змогу вирішувати найрізноманітніші освітні завдання, проблеми самоосвітньої діяльності, створенню демократичного суспільства, громадського виховання.

Неформальна, інформальна освіта тотожна самоосвіті. У наукових працях наголошується, що самоосвіта – це постійна діяльність педагога, спрямована на розширення й поглиблення знань і вмінь, підвищення рівня предметної підготовки, постійне вдосконалення своєї професійної діяльності з акцентом на саморозвиток.

Зміст самоосвіти педагогів у неформальній та інформальній освіті знаходить відображення в набутті навичок самостійної роботи з різними джерелами знань і довідково-бібліографічним матеріалом, в умінні співставляти факти й події, аналізувати, узагальнювати, давати оцінку проблемам на основі вивченого матеріалу і його співставлення з власним досвідом педагогічної діяльності, врешті, в умінні самостійно підготувати творчу роботу, проект, описати власний досвід, у застосуванні набутих знань і вмінь у своїй професійній і громадській діяльності, пізнанні самого себе та саморозвитку.

Проблеми розвитку самоосвітньої діяльності педагогів у формальній, неформальній та інформальній освіті має носити, на нашу думку, особистісно-розвивальний характер та бути спрямованим на збагачення знань, вмінь, навичок, пов'язаних з віковою, педагогічною, соціальною психологією; створення адекватного образу „я —педагог”, підвищення впевненості педагога у своїх можливостях, формуванні індивідуального стилю його діяльності, опануванні навиків самодіагностики і вмінні визначити емоційно-ціннісне відношення до педагогічної професії, опануванні навиків комунікативної культури і психопедагогічної техніки. Суть самоосвітньої діяльності в різних її формах найбільше проявляється в мобілізації власних зусиль, дій, спрямованих на оволодіння інформацією про самостереження, самопізнання, саморегуляцію. Педагоги мають

володіти не лише методикою самоосвітньої діяльності, а й мати сформовану мотивацію до саморозвитку.

Мотиви самоосвітньої діяльності можуть бути різними: підвищувати кваліфікацію, опанувати новими формами професійної діяльності, задовольнити потреби в педагогічній сфері професійної діяльності, розв'язувати особисті проблеми, самовдосконалюватися.

Як відомо, є чинники, що стимулюють самоосвітню діяльність педагога у формальній, неформальній та інформальній освіті, мережеве навчання, навчання на курсах, (приклад і вплив колег на організацію праці), увагу до цієї проблеми керівників, довіру, новизну, умови й інтерес до роботи, відповідальність, можливість отримати визнання в колективі.

Чинники, які перешкоджають саморозвитку педагогів, – власна інерція, розчарування через невдачі, відсутність підтримки й допомоги з боку керівників, ворожість оточуючих (зздрощі, ревності), що погано сприймають ваші зміни і тяжіння до нового, неадекватний зворотній зв'язок з членами колективу і керівниками, тобто відсутність об'єктивної інформації про себе, стан здоров'я, недостатня кількість часу, обмежені ресурси, скрутні життєві обставини.

Отже, неформальна та інформальна освіта дорослих – це вимога науково-технічного прогресу, яка сприяє постійному опануванню новітніх технологій, заснованих на інноваційних знаннях, це вимога інформаційного суспільства, головною ознакою якого є постійні оновлювальні знання. У неформальному навчанні криється величезний потенціал, котрий сприяє більш гнучкому реагуванню на нові освітні потреби в організації навчання. Людина в усі періоди свого життя здатна набувати нових знань, розширювати світогляд, оволодівати новими і сумісними професіями.[3,С.7]. Кожна особистість має внутрішній потенціал для саморозвитку і самовдосконалення. Психолог Е. Еріксон звернув увагу на те, що існування людини залежить від трьох процесів організації, які доповнюють один одного, це – перше, біологічні процеси організації живих

систем, друге, психічні процеси, що організують індивідуальний досвід особистості, третє, суспільні процеси культурної організації зв'язаних між собою людей. Організатори самоосвіти повинні виразно уявити, що самовдосконалення – глибоко інтимний, особистий процес, який не терпить шаблонів, стереотипів, жорстоких рамок і директивних вказівок. Відомий німецький філософ Гегель писав, що людина насамперед повинна виконати себе. Це означає – реалізувати себе, свою унікальну індивідуальність, своє уявлення про природу і суспільство, про Бога й людину.

Таким чином, неформальна та інформальна освіта є не обов'язковою та добровільною, а це означає, що вона не може замінити чи витіснити формальну освіту. Вона може слугувати випробуванням методик та інструментів для формальної освіти, сприяти систематичній самоосвітній діяльності, створенню атмосфери творчого пошуку, формуванню та розповсюдженню передового педагогічного досвіду, включенню кожного в дослідну діяльність.

Література.

1. Грабовець І.В. Самоосвіта як інтегруюча детермінанта самореалізації молодих фахівців у професійній діяльності: автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. соціол наук: спец.: 22.00.04 « Спеціальні та галузеві соціології» Електронний ресурс / І.В.Грабовець.- К.,2004. – 18 с.

2. Змеев С. И. Андрагогика: основы теории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М. : ПЕР СЭ, 2003. – 208 с.

3. Кремень В. Нові вимоги до освіти та її змісту // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21 століття: матеріали Всеукр. наук. практич. конф. « Рівний доступ до якісної освіти», 26 –27 червня 2007 р., м. Київ. К.:ТОВ УВПК «Ексоб», 2007. – С.3 –10.

4. Олійник В. В. Освіта впродовж життя : як і чому вчити дорослих? [Електронний ресурс] / В. В. Олійник. – Академія педагогічних

наук України, 2007. Режим доступу
:http://www.apsu.org.ua/ua/information/press/956784.

5. Проект нової редакції Закону «Про освіту»: комітетські слухання.

Режим доступу: <http://www.useti.org.ua/uk/news/1872/proekt-novoyi-redakciyi-zakonu-pro-osvitu-komitetski-sluhannya.html>

6. Рекомендації Асамблеї Ради Європи 1437 (2000) Про неформальну освіту. – Режим доступу:
<http://coe.Kiev.ua/bul/bul9/text30htm>. Delors Jacques. Adult education : from luxury to necessity / Jacques Delors // Bulletin Education For All's 2000. – № 27. – April-June 1997. – 25 p